

Türkiye'nin Jeopolitik Açılımı: Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı

Serkan Gündoğdu^{a, b}

Özet

Devletlerin politik amaçlarına ulaşmak için bir araya gelerek oluşturdukları örgütler, uluslararası ortamda önemli rol oynamaktadır. 2021 yılında kurulan Türk Devletleri Teşkilatı da bunlardan bir tanesidir. Eski adı Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi olan örgütün temellerinin 2009 yıllarında atıldığı görülmektedir. Örgütün esas kuruluş amacının, Türk devletlerinin birbirleri arasındaki ilişkinin artırılması olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada, Türkiye'nin dış politikasının jeopolitik anlamda Türk coğrafyasına yakınlaşması ve Türk Devletleri Teşkilatı olarak adlandırılan birliğin uluslararası kurumsal bir kimliğe sahip olmasına değinilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasında uluslararası bir örgüt olarak seçilen Türk Devletleri Teşkilatı'nın oluşumu, kurumsal yapısı, üye ve gözlemci ülkelerin potansiyelleri hakkında bilgiler verilerek belli sınırlar çerçevesinde teşkilatın tanıtımı gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yazılı metin, internet kaynağı, resmi gazete, kurumsal içerikleri kapsayan nitelikte literatür taraması kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türk Dış Politikası
Uluslararası Örgüt
Jeopolitik
Türk Devletleri Teşkilatı

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 10.03.2023
Yayın Tarihi: 28.09.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1263177

Turkey's Geopolitical Initiative: The Organization of Turkic States as an International Organization

Abstract

Organizations formed by states to achieve their political goals play an important role in the international environment. The Organization of Turkic States, which was established in 2021, is one of them. It is seen that the foundations of the organization, formerly known as the Cooperation Council of Turkic Speaking Countries, were laid in 2009. It is possible to say that the main purpose of the organization is to increase the relationship between the Turkish states. This study touches upon the subjects of Turkey's geopolitical foreign policy leaning toward Turkic geography and the Organization of Turkic States having an international institutional identity. Information was given about the formation of the Organization of Turkic States, which was chosen as an international organization in the foreign policy of the Republic of Turkey, its institutional structure, and the potential of member and observer countries, and the organization was introduced within certain limits. In the study, a literature review covering written text, internet sources, official newspapers, and institutional content was used.

Keywords

Turkish Foreign Policy
International Organization
Geopolitics
Organization of Turkic States

About Article

Received: 10.03.2023
Published: 28.09.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1263177

^a İletişim Yazarı: sgundogdu@munzur.edu.tr

^b Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-7597-879X.

Giriş

Günümüzde bulunan modern ulus devlet anlayışının tarihi on altıncı yüzyıla kadar geriye gidebilmektedir. Ancak genel kabul modern ulus devletinin 1648 yılında Wesphalia Barış'ının gerçekleşmesiyle Avrupa topraklarında ortaya çıktığı yönündedir. Bu kavramın temel yapısında ulusların kendi sınırları çerçevesinde hak sahipliğinde bulunabilmesi ve yer aldığı (konsey vb.) organize/ iş birliği içinde diğer uluslarla eşit statüde kendini konumlayabilmesi esası bulunmaktadır. Bu durum uluslararası işbirliklerinin merkezinde modern ulus devletlerinin konumlandığını göstermektedir.

Uluslararası alanda ilk örgütlenmeler, ulusların ortak çıkarları doğrultusunda uzlaşmaya yönelmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum ulusların barış ve güvenliği sağlamada yeni bölgesel yapılar oluşturması ihtiyacına doğru evrilmiştir. Oluşturulan yeni yapılanmalar başlangıçta sınırlı yetkilerle donatılmış örgütlenmeler olsa da, uluslararası iş birliğini sağlamaya yönelik Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO gibi örgütler ile uluslararası ilişkilerin sürdürülmesi yönünde iş birliğine yönelik daha ciddi eğilimler gerçekleşmiştir. Günümüz koşullarına gelindiğinde uluslararası iş birliği süreç ve ihtiyaçlar çerçevesinde daha çok çeşitlenmiştir. Böylece bu işbirliklerinin uluslararası örgüt olabilmeleri adına birtakım özellikler taşınması beklenmektedir. Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun sunduğu raporda bu özellikler temel hatlarıyla belirtilmektedir. Bahsi geçen unsurlar neticesinde bir uluslararası örgüt olabilmenin ana unsurları; uluslararası anlaşma hukukuna göre kurulmaları, hukuki tüzel kişiliğinin bulunması, kurumsal yapılanmaya haiz olunması, iş birliği temelli ve işlevsel/ fonksiyonel olma unsurlarını barındırıyor olması şeklinde temellendirilebilir.

Uluslararası örgütlerin uluslararası arenada son dönemde kapasitelerinin arttığı görülmektedir. "Daimi tarafsızlık" gibi istisnai koşullar bulunmadığı takdirde, uluslar dış politikalarında ittifaklar aracılığıyla iş birliği yönünde stratejilere gitmektedir. Uluslar ülkelerinin kültürel, tarihi ve geleneklere dayalı, siyasi ve ekonomik alanları içeren, güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla iş birliğine dair yönelimler gerçekleştirmektedir. Böylece uluslar kendi öz kaynakları ve kapasiteleri kapsamında gerçekleştiremedikleri politikalarını bu iş birliği yöntemiyle meşrulaştırıp ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu bakımdan çalışma konusu olarak seçilen Türkiye'nin dış politikasında jeopolitik alanda yönelimi ve şuan gündeminde var olan Türk Devletleri Teşkilatı esası incelenmektedir.

Çalışma öncelikle Türkiye'nin kuruluşundan itibaren çağdaş ve batıcılık ilkesinden Orta Doğu politikalarında değişime kadar Türkiye'nin temel dış politika konuları tarihsel sürecinde öz itibarıyla verilmiştir. Akabinde Sovyet Birliği'nin yıkılması sonrası 1991'de kendi ulus devletlerini kuran Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin yakınlaşma sürecine geçmiştir.

1. Bir Uluslararası Örgüt Olabilmenin Temel Unsurları

İnsanlık tarihi ilk çağlarda ilkel tarzda oluşan bir yapılanmayla yaşamlarını sürdürmüştür. Ancak modern ulus devlet anlayışının, kapitalist düzenin ortaya çıktığı on altıncı yüzyıla kadar gittiği bilinmektedir (Kotan, 2016, s.11). Benzer çıkış tarihlerine göre yorumlanan bir görüşe göre; 1648 yılında gerçekleşen Wesphalia Barış'ının Avrupa topraklarında ilk modern ulus devletlerini doğurduğu yönündedir. Bu barışla birlikte Wesphalian Devletler Sistemi, Batı'nın/ Avrupa'nın üstünlüğünü öne çıkarmıştır (Özcan,2019, s.50). Bu durum uluslararası ilişkilerde, modern devletlerin kendi sınırları içinde egemen haklarına sahip olmasını gerekli kılmış ve beraberinde modern devletin organizasyon veya konsey gibi bir yapıda birlikte

bulunduğu diğer devletlerle eşit statüde konumlanmasını sağlamıştır. Böylece bu barış antlaşmasıyla ortaya çıkan uluslararası sistem devlet merkezli yeni bir yapılanmayı meydana getirmiştir (Nye ve Welch, 2017, s.5-7). Böylece, uluslararası örgütler modern ulus devletlerle birlikte uluslararası arenada yerini almıştır.

Uluslararası alanda ilk örgütlenmeler, ulusların ortak çıkarları ve birtakım uzlaşma gerektiren sorunları sonucu oluşmuştur. Ulusların siyasi teşkilatlanmaya yönelik ilk iş birliği 1815 tarihinde Viyana Kongresiyle başlamıştır. Viyana Kongresi'nin Birinci Dünya Savaşı'na engel olamaması ulusları barış ve güvenliği sağlamada yeni bölgesel kurumların oluşturulması ihtiyacına itmiştir (Archer, 2015, s.3). Başlangıçta sınırlı yetkilerle donatılmış örgütlenmeler olsa da (Avrupa Tuna Nehri Komisyonu, Uluslararası Telgraflar Birliği vb.), uluslar diplomatik güveni tamamlamak adına 1919 tarihinde gerçekleştirilen Versay Anlaşmasını takiben uluslararası iş birliğini sağlamaya yönelik Milletler Cemiyeti kurulmuştur (Amerasinghe, 2005, s.5). Akabinde Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO gibi örgütler ile uluslararası ilişkilerin sürdürülmesi yönünde iş birliğine yönelik eğilimler gerçekleşmiştir (Erkiner, 2013, s.370).

Günümüz koşullarında uluslararası iş birliği süreç ve ihtiyaçlar çerçevesinde çok daha çeşitlenmiştir. Bu işbirlikleri, Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun sunduğu raporda; "Anlaşma yükümlülüğünün temeli rızadır ve hukukun temel ilkesi olan rıza yükümlülüğüne yol açar. Tüm antlaşma hak ve yükümlülükleri, bir varlık olarak, uluslararası bir kişilik ve uluslararası hukukun öznesi olarak Devlete bağlanır. Antlaşma yükümlülükleri Devleti bağladığından, Devlet içindeki hükümet, yönetim, hanedan veya rejim değişikliklerinden etkilenmezler, süreci ne olursa olsun, antlaşma hükümlerine göre sona erdirilemediği sürece, Devlet antlaşma yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Düzenli ve yasal bir şekilde bir antlaşmayla bağlı hale gelen bir Devlet, yasalarındaki veya anayasasındaki herhangi bir gereklilik veya boşluk ya da idari veya adli sisteminden kaynaklanan herhangi bir engel nedeniyle antlaşmayı yerine getirmekten muaf tutulmaz, ancak istisnai durumlarda hukukun işleyişiyle belirlenmesine neden olabilirler. Antlaşma yapma yetkisi, Antlaşma yapma yetkisinin kullanılmasında uluslararası düzlemde yürütme tasarruflarıdır ve yürütme makamının görevidir" biçiminde uluslararası anlaşma hukukunun temel ilkeleri başlığında verilmiştir (United Nations, 1956, s.108).

Sayılan maddelere bakıldığında devletlerin uluslararası örgüt olabilmeleri adına öncelikle rızaları gereklidir. Ulusların ulusüstü bir yapılanma adına uluslararası hukuka uygun biçimde tesis edilmiş bir anlaşma yapmaları gereklidir. Bu yapının ortak bir anayasa ile koşul/ şartlarının belirlemesi gerekir. Ayrıca işlemlerini gerçekleştirebilmesi ve faaliyete geçebilmesi adına ortak organlara ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece oluşan bu ulusüstü yapının üyelerinden hariç kendine has bir tüzel kişiliği ve anlaşma yapabilme yetkisi oluşmaktadır. Kısaca bu unsurlar temel hatlarıyla; uluslararası anlaşma hukukuna göre kurulmaları, hukuki tüzel kişiliğinin bulunması, kurumsal yapılanmaya haiz olunması, iş birliği temelli ve işlevsel/fonksiyonel olma unsurlarını barındırıyor olması gereklidir (Çağırın, 2013, s.7-13).

2. Türkiye Dış Politikasına Tarihsel Süreçte Genel Bir Bakışı

2.1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Dönemi Dış Politikası

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu tarihten günümüze kadar bulunduğu jeopolitik konumu gereği önemli güç merkezlerinden biridir. Öncelikle Türk dış politikasının temelleri imparatorluk sürecinden yeni bir ulus devleti kurma yönünde ilerlemesi sebebiyle toprak

genişletme mantığından uzaktır. Daha çok, ulus devlet kapsamında Misak-ı Milli sınırlarının muhafazası yönündedir. Buna ilave olarak devletin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" özdeyişi ve "Çağdaşlık ve Batılılaşma" ilkesi ile yeni devletin temel düşünce ve inanç yapısına yönelik çizgisi oluşturulmaya çalışılmıştır (Aydın, 1999, s.156-159). Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki dış politika tutumu; istikrarlı, barışçıl ve güçlü olma yönünde ilerlemiştir. Bu ülkü devletin yapıtaşı olduğu için günümüz koşullarında da geçerlidir.

Türkiye kuruluşundan itibaren, ulusal çıkarlarını göz önünde tutarak özellikle Batı merkezli oluşumlara ilgi göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde Rusya tehdidine karşı askeri bir yapı olan NATO'ya 1952 yılında katılması, barış projesi olarak isimlendirilen Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 1959 tarihinde başvurması, Ortadoğu ülkelerinin iç savaşlarından kaçınması gibi süreçler Türkiye'nin kendisini Batılı bir devlet olarak algılama/ algılanma talebinden kaynaklanmaktadır. Yine bu dönemde Arap Birliği Ülkeleri (Mısır, Suriye, Filistin, Ürdün vb.) ile İsrail arasında gerçekleşen 1948 Arap-İsrail Savaşı ve 1956 Süveyş Krizi sürecinde durumu reel bir çerçevede değerlendirip ülkelere karşı tarafsızlığını korumuştur (Şahin ve Argalı, 2022, s.15).

2.2. Türkiye'nin Kıbrıs Tutumu

Rumların Kıbrıs Türklerini 1960'da ortak mutabakatın dışlayarak, adayı kendi yönetimlerine geçirme politikası sebebiyle Türkiye'nin dış politikasında Kıbrıs sorunu gündeme gelmiştir. Batı'nın müttefiki Türkiye'ye gerekli desteği vermemesi neticesinde Türk dış politikasının odağını değiştirme kararı almıştır (Derman ve Kurban, 2016, s.455). Aynı dönemde Arap ülkelerinin ekonomilerinin gelişmesi beraberinde Türkiye'nin dikkatini çekmiştir. Böylece 1967 yılında üçüncüsü gerçekleştirilen Altı Gün Savaşı adlı Arap- İsrail savaşında Türkiye'nin tutumu net bir biçimde değişmiştir. Bu tutum değişikliğinde Türkiye Kıbrıs sorununun çözümünde Arap ülkelerinin desteğini beklemiştir. 1973 yılında Orta Doğu ülkeleri, ABD'nin İsrail ordusuna destek vermesini petrol ambargosuyla karşılık vermesi üzerine petrol krizi yaşanmıştır. Bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin Orta Doğu komşularıyla yakınlaşmasına da yardımcı olmuştur (Hale, 2021, s.155).

1974 yılında Kıbrıs Barış Harekati gerçekleştirilmiş ve sonucunda ABD Türkiye'ye uyguladığı ambargoyla dış ticareti olumsuz etkilemiştir. 1983 tarihinde Özal hükümetinin ABD ile yakınlaşma eğilimleri ile Türkiye- Yunanistan arasında barışçıl yöntemlere gidilmiş ve bu yakınlaşma Kıbrıs meselesinin başarılı bir hamlesi olarak görülmüştür (Daban, 2017, s.91-92). Aynı dönemlerde Ermeniler tarafından 1975 yılında Beyrut'ta kurulan "Armenian Secret Army for the Liberation Armenia" (ASALA) Türklere yönelik faaliyet gösteren bir terör örgütü olarak ortaya çıkmıştır. ASALA Avrupa'dan aldığı desteği kaybettiğinde ise Kürdistan İşçi Partisi (PKK) adı daha çok duyulmaya başlamıştır (Çelikağı ve Günay, 2022, s.77). Türkiye bu süreçten itibaren güvenlik tehditleri, 1980 Askeri Darbesi gibi daha çok iç meselelere yönelim göstermiştir.

2.3. Türkiye'nin Orta Doğu Politikasında Değişimler

Aralık 1991 yılında resmi olarak Sovyet Birliği'nin parçalanması ile ABD arasında gerçekleşen Soğuk Savaş dönemi bitmiştir. SSCB'nin yıkılması neticesinde Batı müttefikleri bakımından jeopolitik olarak önem arz eden Türkiye yalnızlaşmaya itilmiştir. Aynı zamanda bu dönem Türkiye'nin toprak bütünlüğünü sağlamaya çalıştığı bir dönem olarak da geçmektedir. Türkiye bu süreçte, bir yandan Soğuk Savaş döneminde edindiği önemli konumu korumaya

çalışırken diğer yandan da Batısal kimliğini muhafaza etmeye çalışmaktadır. Bu durumun göstergesi olarak da ABD'ye Körfez Savaşı'nda İncirlik hava üssü kullanıma açılması, Türkiye Irak sınırına asker gönderme kararını kabul etmiştir. Ancak Suudi Arabistan'a asker gönderme safhasında barışçıl politika kapsamında ABD'nin isteği Anayasa'ya aykırı olması sebebiyle kabul görmemiştir (Akşın, 2018, s.290). Böylece Türkiye Orta Doğu meselelerine giriş sağlamıştır. Bu durum Batılı devletlerin ilgisini tekrar kazanmasına yol açmıştır. Ancak Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerinin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik süregelen politikasını değiştirmesi PKK terör örgütü lehine bir atmosfer oluşturmuştur (Sinkaya, 2011, s.89). Bu durum Türkiye'yi 2000'li yıllara kadar siyasi ve ekonomik istikrarını sağlamaya yönelik zorluklarla mücadeleye sürüklemiştir.

2003 yılında 2. Körfez Savaşı ile ABD ve Birleşik Krallık ön sahlarda olduğu çokuluslu askeri hareket Irak'a girmiştir. 2011 yılında Kuzey Afrika ülkeleri ve Orta Doğu'da gerçekleşen Arap Baharı adı verilen devrimle silahlı çatışmaların büyük çoğunluğu bu coğrafi alanlarda gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye Orta Doğu politikasında mevcut küresel düzenle uyumlu hareket etmiştir. Ancak Türkiye'nin bölgede yol gösterici/ yönlendirici olma stratejileri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. O dönem, Rusya'nın Esad'ı desteklemesi, Mısır'da Sisi'nin iktidarı ele geçirmesi ve IŞİD merkezli "Partiya Yekitiya Demokrat/Demokratik Birlik Partisi" (PYD) ve "Halk Koruma Birlikleri" (YPG) radikal terör örgütleri Türkiye'nin büyük problemleri olmuştur (Oğuzlu, 2021, s.20-21). Böylece Türkiye 2016 darbe girişimleri neticesiyle birlikte yönünü liderlik edebileceği bir başka yöne doğru çevirmiştir.

2.4. Türkiye'nin Türk Dünyası Entegrasyonu

Balkanlar Avrupa Birliği üyesi veya aday ülke konumunda bulunan ülkelerden oluştuğu için Türkiye yönünü Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasına çevirmiştir. Türkiye tecrübeleri neticesinde bu noktada "Türklük" kimliği üzerinde bölgesel iş birliğine gitmiştir (Şahin ve Argalı, 2022, s.28). Tarihsel izler sürüldüğünde, Türk devletleri, Selçuklu döneminden günümüze kadar, Türkiye ile siyasi olarak ayrı varlıklar olsalar da işbirlikleri devam etmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği resmen yıkılana kadar Türk dünyasıyla ilişkiler bu birlik çevresinde gerçekleşmiştir. Birliğin dağılmasından sonra Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri olmuştur. Böylece bu dönem Türkiye'nin Türk devletleriyle birebir ikili ilişkiler geliştirdiği bir dönem olmuştur.

Türkiye bu Türk devletleriyle 1992 yılında ortak dil, hafıza ve kültür birlikteliği sebebiyle Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak Türkiye'nin dış yardımlarını organize etmek amacıyla kurulmuştur (TİKA, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>). Bu ilişkilerin bir diğeri ise, 1993 yılında Kazakistan'da kurulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatıdır. Türk nüfusuna ve diline sahip ülkeler arasında gerçekleştirilen uluslararası kültür örgütü olan TÜRKSOY kısaca Türk dünyasının UNESCO'su olarak anılmaktadır (TÜRKSOY, 2022). Türkçe konuşan ülke ve haklar arasında gelenekleri, tarihi, ulusal ve manevi değerleri yeniden oluşturmak adına önemli bir yer tutmaktadır (İbrahimov, 2022, s.205). Bu gelişmelerin olduğu gibi ilişkileri yavaşlatan problemler de olmuştur. Öncelikle ilkokuldan üniversiteye kadar pek çok Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul açılmıştır. Ancak bu okullar Türkiye'de bulunan Fethullahçılar/ FETÖ terör örgütü tarafından suistimale uğratılmıştır. Bununla birlikte Türk dünyasında gerçekleştirilen faaliyetler Rusya, Çin ve İran tarafından Turancı emperyalist yayılım olarak nitelendirilmiştir. Son olarak da Rusya'nın Sovyet Birliğinden ayrılan ülkeler üzerinde halen

daha erkini devam ettirmesi Türkiye'nin Türk dünyası politikalarına dikkat etmesini gerektirmiştir.

Türkiye'nin Türk dünyasıyla tekrar yakınlaşması 2008 yılında Bakü'de Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKP) ve 2009 yılında Nahçıvan'da gerçekleştirilen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi) ile başlamıştır. 2016 yılına gelindiğinde Türkiye odağını ciddiyetle Türk kimliğini vurgulamaya adanmıştır (Şahin ve Argalı, 2022, s.25-26). 2019 yılı itibarıyla gerçekleştirilen 11. Büyükelçiler Konferansı ile "Yeniden Asya ve dijital diplomasi" girişimleri süratle uygulamaya geçilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Özbekistan'da 2021 yılında gerçekleştirilen Türk Keneşi, Türk Devletleri Teşkilatı olarak yeniden adlandırılıp uluslararası bir örgüt olarak kurumsallaşmıştır.

3. Türk Devletleri Teşkilatının Genel Hatlarıyla İncelenmesi

3.1. Uluslararası Bir Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatının Temellenişi: İstanbul Zirvesi

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi) 8. Zirvesi Türkiye'nin "Yeşil Teknoloji ve Dijital Çağda Akıllı Şehirler" temasıyla Kasım 2021 yılında İstanbul'da yer alan Demokrasi ve Özgürlükler Adası'nda (Yassıada) düzenlemiştir. Türk Devletleri Teşkilatı, 1992 yılından itibaren çeşitli mekanizmalar ve yapılanmaları oluşturmak amacıyla Ankara'da "Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi" ile çalışmalarına başlamıştır. 2006 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazabayev tarafından zirvelerin daha teşkilatlı hale getirilmesi gerektiği fikri öne sürülmüştür. Fikrin kabulüyle birlikte, 2009 yılında Nahçıvan Antlaşması ile Konsey olarak teşkilatlanma gerçekleşmiştir. 2021 tarihinde Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye üye devletler ve Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gözlemci olarak Konseye katılmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bu zirvede 2040 Vizyon Belgesinin kabul edilmesi ve ülkelerin işbirliklerini geliştirmesi adına çaba harcanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu zirvede alınan kararların üç tanesi konseyin uluslararası bir örgüt olması noktasında ayrıca bir öneme sahiptir. Öncelikle incelenecek ilk karar, Türk Konseyi'nin adının Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmesi ve bir uluslararası örgüt konumu verilmesidir. Bu karar siyasi ve akademik alanlarda ciddi ölçüde tartışılmıştır. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, "Konseyimizin adı artık Türk Devletleri Teşkilatı'dır. Türk Devletleri Teşkilatı yeni adı ve yapısıyla daha hızlı ve ısrarla kök salacak, büyüyecek, gelişecek ve serpilecektir." biçiminde görüşlerini dile getirmiştir (T.C. İletişim Başkanlığı, 2021). Tomar, İstanbul Zirvesi'nde alınan bu kararın temel dönüşümleri destekleyen tarihi bir karar olduğunu düşünmektedir (Tomar ve Amuyeva, 2021). Üye ve gözlemci devletlerin iş birliği içinde bir diyalog platformu olarak hizmet verdiği tam teşekküllü bir kuruluşa zamanında dönüştürülmesi mantıklı bir karar olmuştur.

Ehemiyyet gerektiren bir diğer husus; İstanbul Zirvesi bir anlamda Türk devletlerinin tek bir örgüt etrafında birleşmesini resmen gerçekleştirmiştir. Türkmenistan bugüne kadar örgütün zirvelerinde onur konuğu olarak yer almıştır. Bunun nedeni, Türkmenistan'ın "tarafsız devlet statüsü" gereği tam üye statüsünde dahil olamamasıdır. Ancak Türkmenistan Dünya Ticaret Örgütü gibi çok taraflı diplomaside gözlemci statüsünü aktif olarak kullanmaktadır (WTO, 2020). Nahçıvan Antlaşması'nın 16. Maddesi gereğince gözlemci statüsü devletlere, uluslararası örgütlere ve formlara tanınmış bir haktır. Kural olarak gözlemcilerin uygulamada tüm formlarda temsili esastır. Üye ülkelerden tek önemli farkı gözlemcinin teşkilatın karar

alma süreçlerinde oylamaya katılamamasıdır (Mustofaev, 2022, s.109). Türk Devletler Teşkilatı'nın gözlemci statüsündeki bir diğer ülkesi Avrupa Temsilciliği safında yer alan Macaristan'dır. Bununla birlikte Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sadece Türkiye tarafından tanınması diğer üye ve gözlemci ülkeler tarafından resmi olarak kabulde zorluk çıkarmıştır. Kıbrıs Türklerinin Türk dünyasının ayrılmaz parçaları olduğu savunularak 12 Kasım 2022'de gözlemci ülke statüsünde katılımı sağlanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Yani bu gözlemci statüsü Türk devletlerinin teşkilat yapısında yer almalarını kolaylaştıran bir niteliktir. Ancak uluslararası örgütün doğası gereği gözlemci statüsü de dahil ülkelerin sadece Türk dillerinden birinin ülkenin resmi dillerinden biri olarak kullanılması şartıdır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023). Bu şarttan yola çıkıldığında İstanbul Zirvesi'nin Türk Devletlerini birleştirebilecek esnek koşullara sahip olduğu söylenebilir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın bir önemli hususu da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın bu zirvesinde 2040 Vizyon Belgesinin kabul edilmesi kararının alınmasıyla örgütün uzun vadeli kalkınma stratejilerini hayata geçirdiğinin göstergesidir. Bu stratejilerin genel merkezinde çok taraflı siyasi istişarelerin güçlendirilmesi, ulusal ve bölgesel dış politikalar konusunda üye ve gözlemci devletler arasında ortak alana giren konularda iş birliği esas alınmıştır. Türk Dünyası 2040 Vizyonu; ülkelerin ekonomik ve sektörel kalkınmanın genişletilmesine, ulaştırma alanlarında iş birliğine odaklanmıştır. Özellikle Trans- Hazar'ın yaygın kullanımı, gümrüklerin basitleştirilmesi, Doğu- Batı Koridoru, Zengezur Koridoru'nun hayata geçirilmesi Türk Dünyası'nın ticari, lojistik ve siyasi bağları güçlendirecek hedeflerdir (Mustofaev, 2022, s.110). Vizyonda görüldüğü üzere Türk devletlerinin kültür, din ve dil gibi ortak değerlerinde iş birliğini geliştirmesi önemlidir. Bu doğrultuda ülkelerin yanında TÜRKSOY, TÜRKPA, Türk Kültür ve Miras Vakfı, Türk Akademisi kuruluşlarının, girişimcilerin, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin Türk Devletler Teşkilatı tarafından tek bir kuruluş bünyesinde koordine edilmesi, bu alanda temsilin çok daha güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023).

3.2. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Yapısı: İlgili Organlar

Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kuruluşunun başlangıç sürecinin 1992'de Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ile başladığı, 2009 yılında Nahçıvan Antlaşması ile Türkçe Konuşan Ülkeler İşbirliği Konsey'ine dönüştüğünü ve 2021 yılında da Türk Devletleri Teşkilatı adını aldığı yukarıdaki metinde bahsedilmiştir. Nahçıvan Antlaşması'nın ilk maddesinde bu teşkilatın "uluslararası bir kuruluş şekline sahip iş birliği mekanizması" olduğu belirtilmiştir (R.G., 2010: 27642). Ancak bu kuruluşun "uluslararası kuruluş" olarak belirtilmesinin yanında ilk maddede belirtildiği üzere bazı emareler taşıması gereklidir. Her bir uluslararası örgütte olduğu gibi; kuruluşun karşılıklı rızaya dayanan bir antlaşma ile kurulması, üyelerinden ayrı uluslararası bir hukuki kişiliğinin bulunması, işlevsel bir kurumsal yapıya sahip olması, ortak amaç ve hedefler noktasında iş birliğine dayanan bir mekanizmasının olması beklenmektedir. Bu durumda TDT'nin yapısını incelemek önem arz etmektedir. Bu bakımdan TDT uluslararası bir örgüt olarak faaliyetlerini devam ettirebilmesi adına bünyesinde çeşitli organları ve ilişkili kuruluşları bulundurması gerekmektedir. Çalışmanın alt başlıklarda ilgili yapılar sırasıyla verilmiştir.

3.2.1. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Organları

Türk Devletleri Teşkilatı'nın ana karar organı, Dönem Başkanlığı'nı yürüten ülkenin başkanlığında yürütülen Devlet Başkanları Konseyi'dir. Diğer Organlar sırası ile; Dışişleri

Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi ve Genel Sekreterlikten oluşmaktadır. TDT, Nahçıvan Antlaşması'nın hükümlerine bağlı kalarak İstanbul'da yer alan bir çeşit yürütme organı olan Genel Sekreterlik tarafından koordine edilmektedir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023).

- a. **Devlet Başkanları Konseyi (DBK):** Öncelikle bu konseyi daha iyi anlayabilmek adına Dönem Başkanlığı makamı incelenmelidir. Dönem Başkanlığı, üyeliğin kabulü ve TDT faaliyetlerinin koordinasyonu ve bunların raporlanması bakımından görevli sembolik bir makamdır. Bununla birlikte TDT'ni diğer uluslararası alanda temsil etme yetkisine sahiptir. Nahçıvan Antlaşması şartlarına göre bu makam, olağan TDT toplantısının yapıldığı ülke tarafından bir sonraki toplantıya kadar yürütülecektir. Bununla birlikte bu başkanlığın üst oluşumu olan Devlet Başkanları Konseyi, Nahçıvan Antlaşması'nın tarafı olan ülkelerin başkanlarının bulunduğu ana karar organıdır. Günümüz itibariyle Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'nin devlet başkanlarından oluşmaktadır. Bu organın görevi; uluslararası sorunlar karşısında taraflar arasında etkileşimi sağlamak, öncelikli iş birliği alanlarını şekillendirmek ve gerçekleşen faaliyetleri gözden geçirmek üzerine kurulmuştur. Olađan toplantıları üyelerin her bir yılda olmak üzere ve tarafların onayıyla olağanüstü toplantı ihtiyacı göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. TDT toplantısında karar yeter sayısı, bu konseyin üyelerinin en az üçte ikisinin toplanmasıyla oluşmaktadır. Bütün karar ve öneriler "oy birliği" ile alınacağı esasına dayanmaktadır. Son olarak devlet liderlerinin bulunması sebebiyle bir genel kurul özelliği göstermektedir (R.G.2010:3; Erkiner, 2022, s.230-231).
- b. **Dışişleri Bakanları Konseyi (DİBK):** Bu konsey, Nahçıvan Antlaşması'nın 6. maddesinde tanımlanmıştır. TDT'nin gündeminde yer alan faaliyetlerle ilgili değerlendirmeler, DBK toplantılarında güncel uluslararası durumların tespiti ve Genel Sekreteryanın personel durumu ve mali raporların onaylanması noktasında görevlidir. DBK toplantıları DİBK olağan toplantılarının takibinde yapılmaktadır. DBK'nın toplanma koşulları ve karar yeter sayısı aynı işleyişe sahiptir (R.G, 2010: 3).
- c. **Kıdemli Memurlar Komitesi (KMK):** Bu komitede tarafların en az bir temsilcisinin bulunduğu yerdir. KMK; sekreteryaya faaliyetlerini koordine etmek, sekreteryanın hazırladığı taslak belgelerini DİBK'nın uygun bulup DBK'nın onayına verilmesinden önce ilk ön değerlendirmeyi gerçekleştirmektedir (R.G, 2010: 3). Buradan yola çıkıldığında KMK'nın Sekreteryaya ile yoğun dirsek teması içinde iş birliği gerçekleştirdiği söylenebilir.
- d. **Aksakallar Konseyi:** Bu konsey TDT'nin himayesinde faaliyetlerini gerçekleştiren bir danışma kuruludur. 2011 yılında Kazakistan'ın Almatı şehrinde gerçekleştirilen zirvede Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Himayesinde Faaliyet Gösteren Aksakallar Konseyi Yönetmeliđi kabul edilmiştir. Böylece Aksakallar Konseyi bu yönetmelik çerçevesinde danışma organı olarak kabul etmiştir. Bunun yanında Konsey görevini Nahçıvan Antlaşması'nın hükümleri ve Sekreteryaya'nın Mali esaslarına göre yerine getirmektedir. Nahçıvan Antlaşması'nın 9. maddesinde Konsey'in görevleri sıralanmıştır. TDT'nin ortak kimlik düşüncesine yönelik bir kurumsal kimliği bulunan Konsey, üye ülkelerin kendi vatandaşları arasından bilgelik makamını temsilen seçilen saygıdeğer bireylerden oluşmaktadır (Erkiner ve Eray, 2022, s.232-233).
- e. **Genel Sekreteryaya:** TDT'nin amaç ve görevlerini yerine getirebilmesi adına daimi statüde yardımcı bir yürütme organı olarak kurulmuştur. Bu organın işleyişi, görevleri

ve yapısı Nahçıvan Antlaşması'nın 10. maddesinde yer almaktadır. Genel anlamda DBİK'nın tavsiyesi üzerine ve DBK tarafından tastik edilen bir Genel Sekreter tarafından koordine edilmektedir. Genel Sekreter'in yardımcıları ise her bir taraf devletlerden, diğer görevliler ise ülkelerin ulusal mevzuatlarına bakılarak seçilmektedir. Sekretarya'nın görevleri arasında; DBK, DİBK, KMK ve TDT tarafından gerçekleştirilen toplantılarda sekretarya hizmetleri gerçekleştirilmesi ve onlar tarafından verilen emirlerin gerçekleştirilmesi; belgelerin hazırlanması, tasnifi ve arşivlenmesi; taraflara iletilen belgelerde takas bürosu formatında yer alması; görevlendirilecek personelin belirlenerek KMK'nın onayına sunulması yer almaktadır. Ayrıca Sekretarya'nın uluslararası hukuki kişiliği tanımlanmış, anlaşma imzalayabilme, mülk alım satımı işlemleri, mahkemelerde taraf olabilme, banka hesabı kullanabilmesi gibi özel yetkiler de barındırmaktadır. 2011 yılında Türkiye ile TDT tarafları arasında "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekretaryasına Dair Ev Sahibi Ülke Anlaşması" imzalanmıştır. Böylece Sekretarya ve onun personeli, binası, müstemilantının sahipliği, ayrıcalık ve muafiyetler Türkiye'ye verilmiştir (R.G, 2010:4; Erkiner ve Eray, 2022, s.233-234).

Türk Devletleri Teşkilatı'nın organları birincil düzenlemeler olarak; Nahçıvan Antlaşması ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Sekretaryasına Dair Ev Sahibi Ülke Anlaşması hükümlerine bağlı kalınarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Tüzüğü, Türk Dünyası Zirveleri Sonuç Bildirileri, Türk Devletleri Teşkilatı Usul Kurulları, Türk Dünyası 2040 Vizyonu, 2022-2026 Türk Devletleri Teşkilatı Stratejisi gibi ikincil düzenlemeler de teşkilatın yasal çerçevesinde etki sahibidir.

Görüldüğü üzere TDT'nin yapısına bakıldığında uluslararası hukuki bir kişiliğe haiz olduğunu, bir örgüt olarak faaliyetlerini devam ettirebileceği yapıları bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu durum, TDT'nin uluslararası alanda haklara sahip olduğu, hukuki eylem ve işlemlerde bulunabildiği, yükümlülük altına girebildiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle Türk Devletleri Teşkilatı; üye devletlerin rızaları ile uluslararası hukuka uygun biçimde Nahçıvan Antlaşması'nı imzalanmış ve bu Antlaşmanın ortak koşullara göre TDT belirlenmiştir. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Zirvesi ile ilk oluşumu gerçekleştirilen yapılanma, adıyla iş birliği esaslı bir yapılanma olduğunu göstermektedir. Buna ilave olarak TDT'nin faaliyetleri, yukarıda bahsedilen organları aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu durum, TDT'nin üye ve gözlemci devletlerin haricinde kendine has hukuki tüzel kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

2008 yılında Bakü'de Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) ve 2009 yılında Nahçıvan'da gerçekleştirilen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi) ile başlayan iş birliği 2021 yılında gerçekleştirilen Türk Keneşi, Türk Devletleri Teşkilatı olarak yeniden adlandırılmasıyla birlikte uluslararası kurumsal bir kimliğe doğru ilişkilerin ilerlediği görülmektedir. Bütün bu çıkarımlar Türkiye'nin dış politikasında ciddiyetle Türk dünyasıyla jeopolitik anlamda yakınlaştığını açıklar niteliktedir.

3.3. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Potansiyel Gücü

Türk Devletleri Teşkilatı'nın siyasi, idari, ekonomik ve benzeri alanlarda potansiyelinin anlaşılabilmesi adına öncelikle üye ve gözlemci statüsünde yer alan ülkelerin potansiyellerinin bilinmesi gereklidir. TDT'de katalizör görevini üstlenen Türkiye, jeopolitik anlamda stratejik bir konumda yer almaktadır. Dünya'nın önemli mali güçlerinden biri olması, NATO

bünyesinde güçlü bir orduya sahip ve pek çok sektörde gelişim göstermesi Türkiye'nin itici güç olmasının nedenlerindedir. Bunun yanında enerji ve tabii kaynaklar bakımından dışa bağımlı, teknoloji tabanlı sanayisinin gelişmekte olması bu alanların telafi edilebileceği iş ortaklıklarına yönelmesi de beraberinde getirmektedir.

Bu noktada TDT'ye üye devletlerinden olan Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan ve gözlemci ülke Türkistan yer altı rezervleri ve bunların kaynak olarak kullanılması noktasında önemli güce sahiptir. Azerbaycan ve Türkmenistan'ın doğalgaz ve petrolü; Özbekistan'ın doğalgaz, uranyum ve altını, Kırgızistan'ın doğalgaz ve petrolün yanında krom, çinko, nikel, kalay gibi metal ve maden kaynaklarının uluslararası standartta sağlayabilmektedir. Bunun yanında Türkmenistan ve Özbekistan pamuk; Kırgızistan tarım ve hayvancılık alanlarında katma değer sağlamaktadır (Akengin, 2017, s.5-7). Gözlemci ülkelerden Macaristan'ın Avrupa Birliği üyesi olması ve KKTC'nin Akdeniz'deki stratejik konumu TDT'nin önemli ve geniş perspektife sahip bir coğrafyada ciddi bir potansiyel taşıdığını göstermektedir.

TDT'nin potansiyelinin anlaşılabilirliğini sağlayan diğer bir husus, nasıl bir uluslararası örgüte dönüştüğüyle alakalıdır. Siyasi, kültürel, ekonomik gibi alanlarda iş birliği esaslı bir yapılanma mı yoksa Turancılık gibi ideolojik veya güvenlik bakımından bir ortaklı mı sergilediği/ sergileyeceği anlaşılmalıdır. Bu bakımdan TDT'nin yayılım sürecinin anlaşılması gereklidir. TDT'nin 5 üyeden oluşan genişlemeye elverişli bir doğası bulunmaktadır. Örgüt kurumsal yapılanmasını birincil düzenleme olarak Nahçıvan Antlaşması ile kazanmıştır. Yasal metinler ve gerekli mevzuatlar, yeni ve gelişmeye elverişli bir ulusüstü yapılanma olduğu için birincil düzenlemelerin yanında KONSEY Tüzüğü, Zirve Bildirileri, Strateji ve Vizyon belgeleri olan ikincil düzenlemelerle desteklenmektedir. TDT ülkeleri arasında sınırlarda serbest dolaşım hakkı, ikamet ve çalışma hürriyeti, ortak ordu ve savunma politikası, ortak pazar konuları mevcut değildir.

Türk Dili konuşan ülkelerin TDT'de gerçekleştirdikleri eylem ve teşkilatlanma yapısına bakıldığında henüz genç bir uluslararası örgüt olması neticesinde ülkelerin kültürel, tarihi ve geleneklere dayalı bir uyumlaşma politikasına yöneldikleri görülmektedir. Gerçekleştirilen etkinlikler neticesinde iş birliği mekanizmasının siyasi ve ekonomik alanlara doğru evrildiği görülmektedir. Güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla iş birliğine dair yönelimlerin süreç içinde oluşacağı öngörülmektedir. TDT, Birleşmiş Milletler Şartının amaç ve ilkeleri kapsamında uluslararası hukuk sınırları dahilinde ulusüstü bir örgüt olarak derinleşme sürecine devam etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Modern ulus devlet anlayışının Westphalia Barışı'nın gerçekleşmesiyle Avrupa topraklarında ortaya çıktığı, temel yapısında ulusların kendi sınırları çerçevesinde hak sahipliğinde bulunabilmesi ve organize yapıların içinde diğer uluslarla eşit statüde kendini konumlayabilmesi esasına dayanmaktadır. En nihayetinde uluslararası işbirliklerinin merkezinde modern ulus devletlerinin bulunması sebebiyle ulusların ortak çıkarları doğrultusunda uzlaşmaya yönelmeleri gerekmektedir. Bu uzlaşmalar öncelikle; kültürel ve geleneksel yakınlıkların kurulabilmesinden başlayarak zamanla ulusların barış ve güvenliği sağlamada, siyasi ve ekonomik ilişkilerde ve askeri gibi daha pek çok alanda yeni bölgesel yapılar oluşturması ihtiyacına evrilmiştir. Bu bakımdan çeşitli yetkilerle donatılmış örgütlenmeler uluslararası ilişkilerin sürdürülmesi yönünde iş birliğine yönelik

mekanizmalar geliştirmiştir. Şu anki koşullarına bakıldığında uluslararası iş birliği süreç ve ihtiyaçları çok daha farklı alanlara doğru çeşitlenme göstermektedir.

Ulusların kendi öz kaynakları ve kapasiteleri kapsamında gerçekleştiremedikleri politikalarını dış politikalarında ittifaklar aracılığıyla gerçekleştirebileceği meşru stratejiler mevcuttur. Uluslararası hukuk sistemi dahilinde ve belirli mevzuatlar çerçevesinde ülkeler ulusüstü yapılanmalarda yer alabilmektedir. Türkiye uluslararası dış politikasını kuruluşundan bugüne kadar edindiği tecrübeler doğrultusunda şekillendirmektedir. Türkiye'nin jeopolitik önemi göz önünde bulundurarak dış politikasını şekillendirdiği tarihsel süreçte görülebilmektedir. Öncelikle kuruluşu itibarıyla ulus devlet kapsamında Misak-ı Milli sınırlarının muhafazasına yönelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" öz değişimi ve "Çağdaşlık ve Batılılaşma" ilkesi kapsamında yeni devletin temel düşünce ve inanç yapısı belirlenmiştir. Özellikle bu dönemde komşusu olan Ortadoğu ülkelerinin iç savaşlarından kaçınması, AB kapsamında yapılanmalara dahil olma süreçleri Türkiye'nin çizgisinin Batı merkezli olduğunu göstermektedir. 1960'lara gelindiğinde, Rumların Kıbrıs Türklerini dışlayarak, adayı kendi yönetimlerine geçirme politikası sebebiyle Kıbrıs sorunu gündeme gelmiştir. Batı'nın bu süreçte müttefiki olarak Türkiye'ye gerekli yardımı göstermemesi Türkiye'yi Kıbrıs sorununda destek aramaya yönlendirmiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Körfez Savaşı'nda İncirlik hava üssünü kullanması, Türkiye'nin Irak sınırına asker gönderme kararı Türkiye'nin Orta Doğu politikalarına yönelmesini sağlamıştır. Ancak Orta Doğu ülkelerinin toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik süregelen politikasını değiştirmesi beraberinde terör örgütleriyle muhatap olacağı yeni bir siyasi konjonktür alan oluşturmuştur. Böylece 2000'li yıllara kadar siyasi ve ekonomik istikrarını sağlamaya yönelik zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. 2011 yılında Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde Arap Baharı devrimiyle Türkiye'nin bölgede yol gösterici/yönlendirici olma stratejilerinin başarılı olabileceği inancı kırılmıştır. Akabinde Türkiye'de meydana gelen 2016 darbe girişimleri neticesiyle birlikte Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasına yönünü tam anlamıyla doğru çevirmiştir.

Türkiye bu tarihten itibaren "Türklük" kimliği üzerinde bölgesel iş birliğinde gitmiştir. Özellikle, 1991 yılında Sovyetler Birliği resmen yıkılmasıyla bağımsızlığını kazanan; Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan ile Türkiye arasında ikili ve çoklu ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Türk devletleriyle 1992 yılında ortak dil, hafıza ve kültür birlikteliği sebebiyle Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), 1993 yılında Kazakistan'da kurulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı bu işbirliklerine örnektir. Ancak Sovyet Birliği'nin yıkılmasından sonra Rusya'nın gücünü tekrar toplaması neticesinde Türk devletleri arasındaki ilişkiler kısmen beklemeye alınmıştır. Tekrar Türk devletleriyle olan ilişkiler; 2008 yılında Bakü'de Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKP) ve 2009 yılında Nahçıvan'da gerçekleştirilen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi) ile başlamıştır. Özbekistan'da 2021 yılında gerçekleştirilen Türk Keneşi, Türk Devletleri Teşkilatı olarak yeniden adlandırılmış ve teşkilat uluslararası bir örgüt statüsünde kurumsallaşmıştır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nda üye ve gözlemci statüsünde yer alan ülkeler, jeopolitik alanda önemli bir kapsayıcı güce ve nüfuz alanına sahiptir. Bu teşkilatın özelliği gereği Türk dili konuşan ve bu kültür etrafına konuşlanmış devletlerden meydana gelmesidir. Bu bakımdan TDT; Orta Asya güzergâhında bulunan ve Avrupa istikametinde yer alan Türk devletlerinin birlikteliğinden meydana gelmiştir. Bu durum Doğu ile Batı arasında TDT'ye dahil olan ülkeler nezdinde; kaynak tahsili, ticaret alanları ve enerji yollarının oluşumunda yeni

avantajların oluşmasını olanaklı kılmaktadır. Ancak Çin, Rusya ve İran, TDT teşkilatının gelişim potansiyelinin farkına varmaları neticesinde, Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasındaki Türk devletlerinin etki alanlarından ayrılmasını istememektedir. Devletlerin TDT'yi bir tehdit unsuru olarak görmeleri ve Turancılık ideolojisinin yayılım alanı bulması onların nezdinde endişe gerektiren bir durumdur. Bunun yanında TDT'nin doğası gereği ortak kültür ve gelenek bağları sebebiyle gelecek dönemlerde farklı devletlerin de teşkilat bünyesine girmesi TDT'nin gelişimi ve ortaklıkların çok daha güçleneceği demektir.

TDT'nin misyon ve vizyonunun faaliyete dönüşmesinde Türkiye'nin katalizör görevi üstlendiği bilinmektedir. TDT'nin yapılanması ideolojik Turancılık fikrinden ziyade reel ve sonuçların ölçülebilir olması esasına dayanmaktadır. Özellikle Türkiye'nin tarihsel sürecine bakıldığında Batı ile ilişkilerinin durağanlaşması sonucunda TDT'yi alternatif bir iş birliği mekanizması olarak yorumlamıştır. Dış politikaların ülkeler üzerinde konjonktürel dalgalanmalarına bakıldığında günümüz itibariyle alternatif olarak değerlendirilen TDT'nin zamanla asıl tercihe dönüşebileceği öngörülmektedir. Bu noktada TDT'nin uluslararası dinamikler bağlamında nasıl bir rol üstleneceği zamanla anlaşılacaktır. Teşkilatın kuruluşu itibariyle Türk dili konuşan ülkelerden oluşan ırki bir yapı olması; AB'nin kurumsal yapısı ve müktesebatı gibi gelişmiş bir yapılanmayı kendi hukuki-kurumsal yapısına uyarlaması; Şangay İşbirliği Örgütü veya NATO gibi güvenlik merkezli bir yapılanma tercihi veya tamamen farklı bölgesel hegemonya/ liderlik stratejilerinin uygulanabileceği bir mekanizma olarak mı değişimler gösterebileceği zamanla anlaşılacaktır.

Kurumsallaşma aşamasında yeni adımlar atan TDT, geliştirmesi ve oluşturması gereken alanlarını hazırda bulunan AB teşkilatı gibi bir model çerçevesinde kendi hassasiyetleri çerçevesinde uyarlamalara gidebilir. Türkiye'nin dış politika tecrübeleri, askeri yapısı, siyasi istikrarı ve entelektüel insan kapasitesi ile Orta Asya ve Kafkasya Türk Devletleri'nin kaynak rezervleri, büyük coğrafi ölçüsü ve daha birçok nedenle TDT alternatiften ziyade asli bir birlikteliğe dönüşmelidir. TDT üyeleri ortak bir dış politika çerçevesinde, iyi bir organizasyon yapısıyla kısa ve uzun vadeli, kapsamlı ve bağlayıcı mevzuatlarıyla küresel anlamda pek çok ihtiyacı karşılayabilecek ve ciddi bir güce dönüşebilecek bir potansiyeli bulunması sebebiyle oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Akengin, H. (2017). "Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi (MUTAD)*, 4 (1): 1-11.
- Akşin, S. (2018). *Kısa Türkiye Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 25. Basım, İstanbul.
- Amerasinghe, C. F. (2005). *Principles Of The Institutional Law Of International Organizations*. Cambridge University Press, 2nd Ed., Cambridge.
- Archer, C. (2015). *International Organizations*. Routledge Publisher, Londra.
- Aydın, M. (1999). "Determinants Of Turkish Foreign Policy: Historical Framework And Traditional Inputs", *Middle Eastern Studies*, 35 (4): 152-186.
- Çağırın, M. E. (2013). *Uluslararası Örgütler*. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Çelikağı, L. ve Günay, N. (2022). "Asala Terör Örgütü ve Faaliyetleri", *Ortadoğu ve Göç, Journal of Middle East and Migration Studies*, 12 (1): 77-110.
- Daban, C. (2017). "Turgut Özal Dönemi Türkiye Dış Politikası", *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (33): 77-96.

- Derman Saynur, G. ve Kurban, V. (2016). "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Journal of Modern Turkish History Studies*, XVI/33 (2016-Güz/Autumn), ss. 455-484.
- Erkiner, H. H. (2013). "Yirmi Birinci Yüzyılda Birleşmiş Milletler'in 'Hukuk Devleti' ve 'Hukukun Üstünlüğü' Yaklaşımı ve Bunun Uluslararası Hukuk Bakımından Yeri ve Değeri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71 (1): 353-381.
- Erkiner, H. H. ve Eray, İ. (2022). "Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, TDT Özel Sayısı: 217-250.
- Hale, W. (2021). *1774'ten Günümüze Türk Dış Politikası*. (çev. Nasuh Uslu), Serbest Akademi, Ankara.
- İbrahimov, M. (2022). Türk Devletleri Birliği Gerçeği ve İşbirliği Perspektifleri. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Azerbaycan Kültür Başkenti Şuşa'nın 270. Yılı Armağan Sayısı/ The 270th-anniversary special issue of Şuşa, the cultural capital of Azerbaijan , 195-212 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/atdd/issue/73386/1220988>
- Kotan, C. (2016). "Modern Dünya Sistemi Teorisi Bağlamında Modern Devletin Özellikleri", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:2, 2 (1): 11-25.
- Mustofaev, M. (2022). "The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges", *Perceptions: Journal of International Affairs*, 27 (1): 105-120.
- Nye, J. S. ve Welch, D. A. (2017). *Understanding Global Conflict and Cooperation*, Pearson Publisher, Londra.
- Oğuzlu, T. (2021). "Türk Dış Politikasında Çıkarlar ve Değerler Tartışmasını Realizm ve Liberalizm Üzerinden Okumak", (eds. Tarık Oğuzlu ve Yelda Ongun), *Türk Dış Politikasında Güncel Sorunlar ve Teorik Uygulamalar*, Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.1-26.
- Özel Özcan, M. S. (2019). "Westphalian Devletler Sistemi ve Modernleşmenin Geleneksel Dünyanın Büyük Güçleri Olan İmparatorluklara Etkisi", *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası Dergisi (JEBPIR)*, 5 (1): 49-62.
- R.G. (2010). Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Antlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100715-2.htm>
- Sinkaya, B. (2011). "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikası ve Batı Etkisi", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1): 79-100.
- Şahin, G. ve Argalı, M. (2022). "Bölgesel Liderlik Bağlamında Türk Dış Politikasının Jeopolitik Gerçeği: Türk Dünyası", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, TDT Özel Sayısı: 5-37.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022). **Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun XI. Büyükelçiler Konferansı'nda Düzenlediği Basın Toplantısı, 8 Ağustos 2019, Ankara.** https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-on-birinci-buyukelciler-konferansi-basin-toplantisi.tr.mfa

- T.C. Dışışleri Bakanlığı (2022). **TÜRK KONSEYİ (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi)**, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi.tr.mfa>
- T.C. Dışışleri Bakanlığı (2022). **No: 340, 12 Kasım 2022, AB'nin KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na Gözlemci Üyeliđine Dair Açıklaması Hk.**, https://www.mfa.gov.tr/no_-340_-ab-nin-kktc-nin-turk-devletleri-teskilati-na-gozlemci-uyeligine-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa
- T.C. İletişim Başkanlığı (2021).** <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turk-konseyimizin-adi-artik-turk-devletleri-teskilatidir>
- Tomar, C. ve Amuyeva, Ü. (2021). "Analytics: From Turkic Speaking Countries to Turkic States (in Russian)," *Anadolu Agency*, November 15, <http://v.aa.com.tr/2421283>.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2023). Türk Konseyi, <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda>
- Türk Devletleri Teşkilatı (2023). Organizasyon Şeması, <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-semasi>
- United Nations (1956). Yearbook Of The International Law Commission 1956, https://legal.un.org/ilc/english/ilc_1956_v2
- World Trade Organization, "Members Endorse Turkmenistan's WTO Observer Status," July 22, 2020, <https://www.wto.org/>